

Семінар 1

1. Філософія як різновид світогляду. Історичні типи світогляду.

Світогляд - це система уявлень людини про світ, місце людини у світі, відношення людини до світу, та до самої себе. Світогляд містить знання, переконання, цінності, ідеали, організовані в єдину систему, центром якої завжди виступають уявлення людини про себе. Можна виділити кілька основних типів світогляду, за способом розуміння людиною свого місця в світі:

1. Міфологічний світогляд є результатом практично-духовної діяльності людини. В міфологічному світогляді людина не відділяє себе від речей природного світу, а окрема людина не відділяє себе від суспільства в цілому. В міфологічному світогляді не існує чіткої межі між мисленням та мовленням, свідомістю та реальністю, предметом та думкою про предмет. Міфологічні оповідання розповідають нам про людиноподібних істот - богів та героїв, що уособлюють різні природні начала, оскільки в міфологічному світогляді світ і людина були єдиним, нерозривним цілим. Розрив цієї єдності призвів до роздвоєння людини, втрати нею гармонії з світом, що зробило можливим теоретичне відношення до світу і виникнення таких форм світогляду як наука, релігія, філософія.

2. Науковий світогляд є теоретичною формою відношення до світу, в ньому світ розглядається об'єктивно, таким, яким він є незалежно від людини. Людина розглядається в ньому тільки як частина світу - природи чи суспільства. Теоретичне відношення до світу дозволило людині поставити

закони природи собі на службу і створити комфортний світ цивілізації.

Проте визначення людини, як тільки частини світу дається взнаки не лише в світоглядному, а й практичному аспекті діяльності науки, що тісно пов'язані.

Прикладом може служити сучасні недовіра та песимізм по відношенню до науки та науково-технічного прогресу, оскільки виявилось, що наукові відкриття не завжди є благом для людини. Теперішні екологічні проблеми, загроза ядерних аварій та вибухів, що ставлять під загрозу саме життя людства, є наслідком дегуманізації науки, усунення нею людини, як центральної ланки системи світу. Ця особливість науки властива їй з моменту зародження, про що свідчить відома фраза "батьки" європейської науки Арістотеля "Платон мені друг та істина дорожча".

Таким чином наука не спроможна подолати світоглядну дисгармонію - досягнути єдності людини зі світом. Цю функцію виконують мистецтво, релігія та філософія.

3. Мистецтво є практично-духовною діяльністю. Мистецький світогляд дає суб'єктивний образ світу, в якому художник досягає гармонії зі світом, тому навіть сучасне художнє бачення світу близьке до міфологічного.

4. Релігійний світогляд чітко розділяє світ та людину, природне та надприродне, поцюстороннє та поту стороннє. Людина, створена за образом та подобою Бога,

займає головне, центральне місце у створеному Богом світі. В релігійному світогляді, через віру в поту стороннє, надприродне Божественне начало, людина виробляє власне ставлення до світу, надає йому смислової завершеності і таким чином досягає гармонії з ним.

5. Філософія є теоретичною формою ставлення людини до світу. Її особливість, порівняно з наукою в тому, що вона дозволяє об'єктивно, в теоретичній формі осмислити світ, як світ людини, розглянути місце і положення людини у світі, її смисложиттєві проблеми. Філософський світогляд дозволяє виробити таке бачення світу яке є одночасно і суб'єктивним і теоретичним і таким чином досягнути людині гармонії із собою, своїм баченням світу і самим світом. З цим пов'язані такі особливості філософії, як те що, вона будучи за формою діяльності наукою, не є наукою за своїми функціями та значенням для людини, в філософії на відміну від інших наук не існує єдиних, загальновизнаних теорій - образно кажучи філософії є стільки, скільки філософів, проте існує єдиний теоретичний апарат, уявлення про предмет, завдання, функції які постійно знаходяться в процесі становлення і осмислення.

2. Специфіка філософських знань

Філософія виникає як перша наука, на початку включала в себе: астрономію, математику, медицину, фізику, алхімію. Перші вчені, які називали себе філософами, були фізиками. Поступово в міру накопичення знань, фактів [з філософії](#) почалися виділятися окремі самостійні науки. Це тривалий процес йде століттями. В даний час філософія сама є наукою про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства, мислення. [Особистість](#), суспільство та навколишнє середовище - сенс, мета філософії.

Для розкриття специфіки філософського знання слід звернутися до витоків філософського мислення, його соціокультурних передумов. Ранньою формою пізнання дійсності є [міфологічне](#) і релігійна [свідомість](#).

[Історично](#) першою формою світогляду є міфологія. Філософія і релігія виходять з міфу, вони походять тим, що вирішують світоглядні питання, але релігія в основу ставить віру, а філософія - це пошук істини.

Філософія включає в себе філософію моралі, науки, природи, історії, політики, права, мистецтва, релігії і т.д.

Таким чином, можна зробити висновок, що *філософія* - це форма духовної діяльності, спрямована на постановку, аналіз і вирішення корінних світоглядних питань, пов'язаних з виробленням цілісного погляду на світ і на місце людини в ньому, різні міркування про життя, про його сенс, про смерть, про Бога; сукупність принципів, що лежать в основі вчинків та поведінки людей.

3. Предмет і методи філософії.

Предметом філософії є загальні, граничні засади людського мислення, пізнання, буття людини у світі.

Таке розуміння предмету мислення зумовлює особливості філософського мислення, які відмежовують філософію як від буденного так і від природничо-наукового мислення. Першою особливістю є те, що будь-яке філософське питання охоплює проблематику філософії в цілому, тому філософію не можна викладати як інші науки, від більш простого до більш складного. Другою - те, що будь-яке філософське питання охоплює не тільки філософію в цілому, а й ставить під питання того, хто запитує, тобто філософське мислення вимагає не тільки осмислення своїх власних підвалин та можливостей пізнання, а й зміни того, хто мислить - зміни світоглядних, життєвих здібностей і самого способу мислення.

Предметом філософії є виявлення найбільш загальних закономірностей розвитку світу, виражених в принципах, філософських законах та категоріях. Предметом філософії є не тільки вивчення наявного і минулого, але й можливого і майбутнього. Тому її називають наукою мудрості /слово "філософія" - з грецької мови - любов до мудрості /. Крім цього, предмет філософії характеризується своїм гуманістичним характером, бо в центрі його змісту перебуває людина.

Кожна наука має свої методи. Філософія озброює всі науки знанням найбільш загального методу пізнання: метафізичного та діалектичного. Вище ми визначили діалектику як теорію розвитку, а тут говоримо про діалектику як про метод пізнання. Протиріччя тут немає. Теорія стає методом тоді, коли вона спрямовується на пояснення практики, на здобуття нового знання, необхідного для теоретичного освоєння світу.

4. Ф-ції філософії

Основні функції філософії: світоглядна, гносеологічна, методологічна, логіка, критична, практично-перетворювальна та інші.

Функції філософії - основні напрями застосування філософії, через які реалізуються її цілі, завдання, призначення. Прийнято виділяти: світоглядну, методологічну, розумово-теоретичну, гносеологічну, критичну, аксиологічну, соціальну, виховно-гуманітарну, прогностичну функції філософії.

Світоглядна функція сприяє формуванню цілісності картини світу, уявлень про його пристрій, місце людини в ній, принципів взаємодії з навколишнім світом.

Методологічна функція полягає в тому, що філософія виробляє основні методи пізнання навколишньої дійсності.

Гносеологічна - одна із засадничих функцій філософії - має на меті правильне і достовірне пізнання навколишньої дійсності (тобто механізм пізнання).

Соціальна функція - пояснити суспільство, причини його виникнення, еволюцію сучасний стан, його структуру, елементи, рушійні сили; розкрити протиріччя, вказати шляхи їх усунення або пом'якшення, вдосконалення суспільства.

5. Головне питання і основні напрями ф-ії.

ОСНОВНЕ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ— питання про відношення мислення до буття, свідомості до матерії, природи. О. п. ф. включає в себе дві сторони: 1) що є первинним — мислення чи буття, природа чи дух, що кого породжує і визначає; 2) "як відносяться наші думки про світ, що нас оточує, до самого цього світу? Чи спроможне наше числення пізнавати дійсний світ, чи можемо ми в наших уявленнях і поняттях про дійсний світ діставати вірне відображення дійсності?" (Маркс К. і Енгельс Ф Твори, г. 21. с. 271). Обидва аспекти тісно пов'язані між собою. Залежно від розв'язання О. п. ф. в історії філософії виділяються дві осн. лінії, два осн. табори — матеріалізм який первинним вважав природу, буття, матерію, га ідеалізм, що первонаачало вбачає в дусі свідомості. Матеріалісти визнають свідомість властивістю високоорганізованої матерії, сутність якої полягає у відображенні дійсності в ідеальній формі, стверджують пізнаванність світу. З ідеалізмом пов'язане заперечення пізнаванності світу — агностицизм. Якщо ж окремі ідеалісти і визнають пізнаванність світу, то розуміють під цим не відображення об'єктивної реальності, а пізнання людиною абсолютної ідеї, світової волі тощо (об'єктивний ідеалізм) або ж пізнання самої людської свідомості через аналіз відчуттів, понять, мови тощо (суб'єктивний ідеалізм). Та чи ін. відповідь на О. п. ф. становить вихідний принцип розв'язання всіх без винятку філос. проблем і тим самим утворює філософсько-теор. основу світогляду, вихідний пункт філос. осмислення різних аспектів відношення людини до світу. Боротьба матеріалізму й ідеалізму є боротьбою протилежних світоглядів і в кінцевому підсумку виявом класової боротьби в суспільстві. Виділивши О. п. ф., марксистсько-ленінська філософія виробила науково обґрунтований критерій виявлення партійності у філософії, сформулювала принцип, який дає змогу правильно орієнтуватися в історико-філос. процесі і визначати сутність будь-якої філос. системи. У розв'язанні О. п. ф. діалектичний та істор. матеріалізм спростував усі різновиди ідеалізму, виявивши разом з тим його гносеологічні й класові корені, його тісний зв'язок з релігією і фідейзмом, довів безпідставність і демагогічність претензій на "третю лінію" в філософії, на "скасування" О. п. ф., а також подолав метафіз. і споглядальну обмеженість домарксистського матеріалізму, послідовно провівши матеріалізм у поглядах на сусп. розвиток і розкривши соціально-практичне походження, відображальний та активно-творчий характер свідомості.

Класична філософія історії: основні напрями і етапи розвитку

Виникнення філософії історії як галузі пізнання: загальна характеристика

Ще в процесі розвитку стародавніх суспільств розпочинається дуже повільний і поступовий, але невідворотний процес диференціації синкретичної спочатку людської діяльності на дедалі чисельніші й розмаїтіші форми. Одним з найважливіших було при

цьому відокремлення духовної діяльності від матеріальної, практичної, предметно-перетворюючої. Адже саме завдяки цьому й стало, власне, можливим конституювання людського пізнання як одного з головних і відносно самостійних видів діяльності людей. Автономізуючись на перших етапах у вигляді утворення синкретичного, пізнавальна діяльність у подальшому теж розгалужується на дедалі чисельніші форми, типи, напрями, галузі тощо. Як один із найважливіших типів людського пізнання виокремлюється, зокрема, філософія, розбруньковуючись в ході наступного поступу і собі на окремі галузі. Серед цих галузей формується, посідаючи досить важливе місце, і філософія історії.

Історичний процес відзначається, як відомо, невичерпною багатоманітністю виявів. Цю різноманітність у системі філософсько-історичного знання відображали численні напрями та концепції філософії історії. Скажімо, загальновідомим фактом є спрямованість історичного часу з майбутнього через теперішнє у минуле. Філософсько-історичне пізнання фіксує і, в принципі, вірно відображає означену динаміку часу та його спрямованість. І не тільки відображає, а й певним чином оцінює. Відповідно до цього ще у стародавньому суспільстві вибруньковуються три найважливіші напрями філософії історії: прогресистське тлумачення історії, регресистське трактування історичного процесу та концепції історичного коловороту. Тобто прогресистське, регресистська та циклічна філософія історії. Всі ці напрями зберігають своє існування та значення основних і донині.

Варто наголосити, що у XX ст. на пізніх етапах розвитку кожної історичної культури ці напрями репрезентують вже не лінійну, а неklasичну філософію історії. Скажімо в Європі з другої половини XIX ст. виникає принципово відмінна, нелінійна філософія історії, докладніший розгляд якої доречно здійснити після аналізу перших трьох напрямів ще як напрямів початкових, лінійних¹, пов'язаних з історичним виникненням філософії історії як такої, а також із формуванням, розвитком і функціонуванням класичної, або, як її ще називають, — лінійної філософії історії.

Прогресистський напрям філософії історії

Первинним, історично першим, панівним за умов висхідного розвитку певного конкретного народу, суспільства і локальної культури чи цивілізації, протилежним щодо регресистського та якісно відмінним від циклічного (за характером інтерпретації спрямованості вектора історичного процесу) є прогресистський напрям філософії історії. У стародавньому суспільстві прогресистський варіант тлумачення історії розроблений найменше — і не тільки у стародавніх Греції та Римі, а й у рамках інших культур того часу. Чи не єдиним винятком у цьому плані є Іудея, де прогресистський підхід до історії набув першорядного значення, за часів її входження до складу провінцій Римської імперії, — у зв'язку з поширенням сподівань на прихід Месії.

Прогресистський характер філософсько-історичної концепції Аврелія Августина

Важливо зауважити, що значення одного з планетарно значущих варіантів розуміння історичного процесу прогресистський підхід набуває значно пізніше — у ході теоретичного, точніше, теологічного, обґрунтування, утвердження та широкої експансії

християнства. Докладніше обґрунтування з теологічних позицій цього підходу започатковується у період патристики. Класичним представником теологічного тлумачення історії як поступальної зміни є Аврелій Августин. Августин чи не перший філософ історії, що створив глобальну теорію історичного поступу.

Семінар 2

1. Характерні риси китайського світосприйняття

"Для китайського світогляду дуже важливим є поняття Центру, серединною, існування якоїсь ідеальної точки, рівновіддаленою від усіх кордонів культурної ойкумени (Ойкумена - простір, заселене людьми). Центр, середина знаходиться в стані абсолютного спокою, рух ж розходить з нього концентричними колами. Чим далі на периферію, тим енергійніше рух і перетворення, тим неспокійніше існування. Стародавні китайці сприймали себе і свою цивілізацію як Середину світу, а тому в ній самій повинен бути свій центр - це Імператор, абсолютно умовна, ідеальна крапка. (Представлення про існування «серединного» імператора, Сина Неба зберігалося навіть в епохи найжорстокіших міжусобиць і смут)."

Оскільки серединне положення - це стан спокою, то стає зрозумілим, чому в Китаї такими шануюмо і культивуються якостями шанувалися спокій і недіяння. (Особливо стосовно до імператора). Існування циклічної моделі загального розвитку означало визнання замкнутого кола єдиною можливою траєкторією руху.

У стародавній Індії це призвело до того, що в ряді філософських шкіл відбулося визнання нереальності, уявленість руху і розвитку. Подібний підхід зустрічається і в Біблії: «Що було, те й буде, і що робилося, те й буде робитися і немає нічого нового під Сонцем ...» (Кн. Екклізіаста 1:9).

Тому для Китаю не властиві були ідеї безмежного (лінійного) прогресу, вічність і нескінченність Всесвіту.

Наступною характерною рисою китайського світогляду стала її «Общежитейность», тобто зорієнтованості на соціальні питання. Китайські мудреці були стурбовані проблемами державного управління, їх цікавив людина в його відношенні до інших людей і до держави. Природа людини розумілася в основному функціонально. Людина, непочтительний до держави, законом, має «злий» природою, а законослухняний, тобто добре керований - «доброї» природою.

Стародавньої та середньовічної Китаї вперше в історії світової культури були поставлені та морально осмислені питання про методи державного управління.

Слід було відповісти на питання розвитку цивілізації:

- Які способи управління людьми?
- Закон або ритуал повинні бути в основі управління?
- Людина більш управляємо чеснотою, силою або страхом?

Ідеї китайського управління: компроміс і «золота середина».

Періодизація китайської філософії

Історія китайської філософії дуже умовно може бути розділена на три етапи:

I. Стародавня філософія (VII в. до н. е. - III ст. н. е.)

У цей час у Китаї (особливо в VI - V ст. до н. е.) Відбувається дивовижний розквіт філософії, що супроводжується виникненням «ста філософських шкіл», об'єднаних за шістьма основними напрямками:

- 1) школа «даоцзя» (даосизм);
- 2) школа «служилих людей» (конфуціанство);
- 3) школа «фацзя» (легізму або школа законників);
- 4) школа «моцзя» (моїзм);
- 5) школа «мінцзя» (номіналісти);
- 6) школа «іньянцзи» (натурфілософи).

II. Середньовічна філософія (III - XIX ст. н. е.) Починається цей період з проникнення в Китай з Індії буддизму. Через кілька століть Китай, засвоївши індійський варіант буддизму (у формі махаяни) створив свою, китаїзовану версію - чань-буддизм. Саме чань-буддизм поряд з неоконфуціанством і неодаосізмом утворили «потрійний філософський союз» у Середньовічному Китаї.

III. Нова філософія (з XIX ст. донині)

У XIX ст. сталася потужна експансія західних країн у Китай. Китай був поставлений перед необхідністю засвоєння і реагування на чужу йому культуру - християнство, європейську науку, літературу і т. д. Цей процес ще не завершений.

2. Даосизм

Легендарним засновником даосизму був Лао-цзи (Старий вчитель) За легендою Лао-цзи був народжений від падаючої зірки.

Він жив на початку епохи Чжань-го в VI - V ст. до н. е.. Досить довгий час Лао-цзи перебував на державній службі: був хранителем архівів династії Чжоу. Іншим важливим письмовим джерелом даосизму став філософський трактат IV ст до н. е.. - «Чжуан-Ізи», названий так за іменем мудреця Чжуан-цзи.

Свою назву школа «даозця» (даосизм) отримала внаслідок того, що міркування її послідовників сконцентровані навколо поняття «Дао».

Графічно Дао зображується ієрогліфом, що складається з двох елементів: «шоу» - голови і «Цзоу» - йти. Тобто первинний, міфологізований сенс цього поняття - «шлях, яким ходять люди». Дійсно, пошук Великого Шляху, спільного для Космосу, Природи і Людини, є суттєвим компонентом давньокитайського світобачення. Проте зміст, що вкладається в поняття «Дао», змінювалося з часом.

У Лао-цзи Дао має два значення:

1. Як первинне творчий початок світу; як джерело і причина його виникнення; як корінь усього сущого. «У Піднебесній є початок, і воно мати всього сущого», - йдеться в «Даодецзіне».
2. Як єдиний світовий Закон, що гарантує існування світу і підтримку його в даному стані.

Незважаючи на образність і чуттєву конкретність мови, в «Даодецзіне» поставлено центральна проблема філософії: співвідношення буття і небуття. Для адекватності розуміння слід сказати, що під небуттям даоси розуміли перш за все порожнечу, не заповнений нічим простір.

«Дао порожньо, але в застосуванні невичерпно ...» («Даодецзін», гол. 4).

Порожнеча - так, але порожнеча, як би містить у собі образи і долі прийдешнього світу, величезний згусток енергії. Для позначення цієї енергетично місткої порожнечі, що поклала початок сущого, використовується ієрогліф «Дао».

Сучасна теоретична фізика зовсім недавно підійшла до відкриття того, що вакуум, представлявся раніше як порожнеча, є не відсутність, а присутність у зв'язаному вигляді потужного енергетичного потенціалу.

3. Конфуціанство

Традиційне пристрій суспільного життя в Стародавньому Китаї включало в себе велику і могутню чиновницьку аристократію.

У ситуації феодальних чвар та міжусобиці (епоха Чунь-сю) реальна політична влада зосередилася в руках чиновників («служилих людей»). Наскільки великим був вплив чиновництва на формування єдиного китайського світогляду, свідчить той факт, що найбільший філософ Китаю - Кун-фу-цзи (Конфуцій) - і за народженням, і за духом своєї творчості належав до чиновництва. За легендою, Конфуцій був народжений від дорогоцінного каменю.

Конфуцій народився в 551 р. до н. е.. в царстві Лу. Прожив він 72 роки. Головне твір Конфуція називається «Лунь-юй» (Бесіди і повчання) і являє собою збірник більш-менш пов'язаних між собою афоризмів, що належать Конфуцію, життєвих ситуацій, в які він потрапляв, уривків з його бесід з учнями і т. д.

На перший план вийде головне питання, заради якого і було написано цей твір: «Як краще керувати людьми: за допомогою насильства або на основі чесноти?»

Конфуцій був зятим захисником «м'якого» управління з опорою на мораль і правила поведінки, тому філософська школа, заснована Конфуцієм і проіснувала без малого 2500 років, носить виразно виражений соціально-етичний характер.

Дійсно, на найважливіше питання етики: «Що означає жити добродійно?», - Конфуцій відповідає так: «Це означає жити в суспільстві і для суспільства». Конфуціанців, по суті, не цікавить, що відбувається з психікою, свідомістю людей, т. к. вони розглядають людину лише як виконавця соціальної функції. Конфуцій шукає методи, які б дозволили людям найкращим чином виконувати ці функції: керуючим керувати, а керованим добре управлятися.

Справжнє, з точки зору Конфуція, бридко, бо стався відхід від ідеалів і цінностей минулої епохи. Вихід один - повернути минуле в сьогодення. А для цього потрібно передусім розібратися з загальноживаними словами, повернути їм первісний, стародавній сенс, тобто призвести те, що було названо Конфуцієм «Виправленням імен».

Дана вимога було висловлено в наступному призов Конфуція: «Пан повинен бути паном, підданий-підданим, батько - батьком, а син - сином». Зміст слова «батько» включає в себе турботу про їжу і виховання дитини. Ось батько і повинен бути батьком, тобто виконувати свою соціальну роль. Що означає бути «сином»? Син - це перш за все шанобливість до батьків, старших братів, старшим родичам, предків. Зміст імен «пан» і «підданий» практично повністю збігається зі змістом слів «батько» і «син».

Пан повинен бути батьком по відношенню до своїх підданих, а ті - вічні «сини», сповнені шанобливості до всіх старшим за чином.

- Як чинити шанобливість? Як регулювати взаємовідносини людей?

- На основі правил поведінки, прийнятих в епоху Чжоу. Так говорив Конфуцій.

Чжоуський етикет полягав у «китайських церемоніях». Викладання правил поведінки, ритуалу було профільюючим предметом. Ритуалізація охоплювала практично всі сфери людського існування: регулярні жертвопринесення і взагалі «спілкування» з предками; відносини зі старшими родичами чи начальницького особами; укладення шлюбу; поведінка подружжя і т. д.

Правильне, деталізоване до дрібниць виконання ритуалу було стародавнім своєрідним магічним засобом збереження загальносвітового статусу-кво. Імператору - Сину Неба і чиновникам-конфуціанцям відводилася роль жерців, магів-священнослужителів, які впливають на Небо і Землю.

3.Легізму

Головним опонентом конфуціанців з питання про методи і форми державного управління була школа фацзя, або легісти-законники.

Відправною точкою роздумів легістів було впевненість в споконвічно злу природу людини. Вона складається, як вважав Хань Фей, в тому, що людина з самого початку прагне не до загального блага, а до особистого. У людині переважає егоїзм, а тому що суспільство складається з багатьох людей, то, отже, неминучі зіткнення різних егоїстичних інтересів. У такій ситуації єдиною гармонізує і регулюючою силою можуть виступати закони (фа) і укази імператора (хв).

Порядок в державі може існувати не на основі конфуціанських закликів слідувати Стародавньому чжоуському етикету (чи), але лише загального жорсткого покори закону, зверненому у сьогодення і майбутнє.

Метод, запропонований для цього легістами, досить простий: за хороші, законослухняні вчинки - заохочення, за погані, що посягають на державність - покарання. При цьому легісти неодноразово підкреслювали, що краще покарати кілька невинних, ніж пропустити одного лиходія.

Легізму - це філософське обґрунтування сильної державної влади, спирається, з одного боку, на закон і насильство, з іншого боку, на армію, чиновництво та земельну аристократію. У III в. до н. е. легізму і конфуціанство, незважаючи на настільки різні вихідні позиції, злилися воєдино і утворили специфічну ідеологію китайської державності, що проіснувала аж до XX ст.

Антична філософія зробила величезний вплив на філософію Стародавнього Риму і всю наступну світову філософію.

4.Етапи та джерела давньоіндійській філософії

"У середині II тис. до н. е. на землі Північної Індії стали переселятися скотарські племена, що прийшли із Середньої Азії, Ірану та Поволжя. Вони називали себе аріями

(арійцями). Саме арійці принесли з собою Веди, що в перекладі з санскриту (давньоіндійської мови) означає ведовство, знання. Створювалися Веди з 1500 по 600 рр.. до н. е.."

Перший етап індійської філософії - ведичний. Веди представляють собою великий звід релігійних гімнів, змов, повчань, спостережень над природними циклами, «наївні» уявлення про походження-творінні світобудови. В даний час відомі чотири Веди: Рігведа, Самаведа, Яджурведа, Атхарваведа. Кожна Веда складається з чотирьох частин:

- самхіти - Релігійні гімни, «священне писання»;
- брахмани - Книги, написані індійськими жерцями (брахманами) і адресовані, перш за все брахманам, в яких описується правильність здійснення ритуалів і жертвоприношень;
- араньякі - Книги лісових пустельників;
- упанішади (сидіння біля ніг вчителя) - філософські коментарі до Вед.

Число упанішад точно визначити неможливо, тому що їх писання тривало аж до XIX ст. Однак найбільшим авторитетом користуються стародавні упанішади, серед яких Чхандогья-упанішада, Айтарея-упанішада, Каушітакі-упанішада, Кена-упанішада, Тайттірія-упанішада та ін

Упанішадах завершується перший етап індійської філософії - ведичний.

Другий етап називається епічним (600 рр.. до н. е.. - 200 рр.. до н. е..) У цей час створюються два великих епосу індійської культури - поеми «Рамаяна» і «Махабхарата». Приблизно в цей же час (VI - V ст. До н. Е..) З'являються шість філософських шкіл - даршан, що ґрунтується на визнанні священності і богоодкровення Вед: санкхья, вайшешіка, ньяя, Міманса, йога, веданта. Паралельно виникають і три опозиційні системи, що піддають сумніву авторитет Вед: буддизм, джайнізм і Чарвака-локаята.

Третій етап давньоіндійській філософії пов'язаний з написанням сутр (від III ст. н. е.. до VII ст. н. е..). До цього часу накопичилася величезна філософська література, виникла нагальна потреба в її систематизації та узагальненні, що і було зроблено в сутра - коротких підсумовують трактатах.

Космічний порядок

В основі індійської філософської космології лежить ідея про вічну пульсації Космосу, ототожнюється з диханням Брахми - Бога-творця.

Видих (буття) змінюється вдихом (небуття). Як і людина, Космос-Брахма проживає своє життя, що дорівнює 100 космічним рокам або 8.640.000.000 земних років, після чого він вмирає, і протягом наступних 100 космічних років триває Вічність Небуття (Маха Пралайя). Потім народжується новий Брахма і знову 100 космічних років триває Вічність Буття (Маха Манвантара). При цьому кожен раз з'являється все більш досконала людська раса.

У своєму розвитку кожна людська раса неминуче проходить чотири епохи (півдня), рухаючись по низхідній від Золотого століття до Залізного, втрачаючи при цьому Красу, Істину і Добро, поступово занурюючись у Зло, Брехня і Неподобство. Зараз йде остання з чотирьох півднів - Калі-Півдня, що почалася опівночі з 17 на 18 лютого 3102 до н. е.. Завершиться Калі-півдня, як бувало вже багато-багато разів, знищенням всього живого у вогні і воді. До завершення нашої Калі-півдня залишилося понад 425 000 земних років.

Кожна нова Всесвіт утворить більш високу ступінь досконалості і є лише етапом в еволюційному розвитку світобудови.

Космізм індійської онтології (вчення про буття і небутті) проявляється у визнанні існування спрямованої еволюції всього і вся від природи до духу, що проходить через ряд проміжних стадій. Цей закон космічного порядку і доцільності змушує неживу матерію прагнути до перетворення на живу, живу - у обізнаний, розумну, а розумну - до духовного, морального досконалості. Весь світ, природа і людство опиняються в рівній мірі підпорядковані закону космічної еволюції й порядку - Рита. Стосовно до окремої людини це виражається у вимозі постійного духовного самовдосконалення.

Удосконалюючи себе, людина збільшує ступінь досконалості Світобудови. Здійснюючи зло, людина не тільки завдає шкоди собі, своєму еволюційному розвитку, але й гальмує розвиток суспільства, природи, Космосу. Аморальними можуть бути не тільки явне, конкретне діяння людини - вчинок, але і те слово зле, і погана думка. Людське Діяння, слова та думки набувають за законом Ріти космічний масштаб.

5. Етапи розвитку грецької античної філософії

"Перший етап" охоплює період з VII до V століть до н.е. Цей період зазвичай називають досократовським, а філософи, що жили в цей час, характеризувалися як досократики (Сократ 469-399 роки до н.е.).

Другий етап охоплює період приблизно з половини V і до кінця IV століть до н.е. Він зазвичай характеризується як класичний. Цей період пов'язаний з діяльністю видатних грецьких філософів - Сократа, Платона і Аристотеля, погляди якого з'явилися вершиною давньогрецької, та мабуть, і світової філософії.

До першого періоду відносяться - Мілетська школа, Геракліт Ефеський, Елейський школа, Піфагор і піфагорійці, Емпедокл і Анаксагор, давньогрецькі атомістів - Левкіп і Демокріт.

Третій етап у розвитку античної філософії - кінець IV-II століття до н.е. зазвичай позначається як елліністичний (Еллін - самоназва древніх греків. Еллінізм - період в історії Східного Середземномор'я, Передньої Азії і Причорномор'я з часу завоювання Олександра Македонського 334-324 роки до н.е. до 30 року н.е.). На відміну від класичного етапу, пов'язаного з виникненням значних, глибоких за своїм змістом філософських систем, в цей час з'являється ряд філософських шкіл: академічна філософія (Платонівська Академія), стоїчна і епікуреїв школи, скептицизм. Видними філософами цього періоду були Теофраст і Епікур. Проте для всіх шкіл був характерний перехід від коментаторство навчань Платона і Аристотеля до проблем етики, проповідей скептицизму і стоїцизму.

Четвертий етап - Римська філософія-у розвитку античної філософії I століття до н.е. - V-VI століть припадає на період, коли вирішальну роль в античному світі став грати Рим, під вплив якого потрапляє і Греція. Римська філософія формується під впливом грецької філософії, особливо елліністичного періоду. Відповідно в римській філософії можна виділити три філософських напрямки: стоїцизм (Сенека, Епіктет, Марк Аврелій), епікуреїзм (Тіт Лукрецій Кар), скептицизм (Секст Емпірика).

У III-V століттях н.е. в римській філософії виникає і розвивається неоплатонізм, Найбільш видними представниками якого були Гребель і Прокл. Неоплатонізм мав величезний вплив не тільки на ранню християнську філософію, але і на всю середньовічну релігійну філософію.

Таким чином, можна сказати, що древнєзападна, антична, спочатку тільки грецька, а потім і римська філософія, проіснувавши більше одного тисячоліття (з VI століття до н.е. по VI століття н.е.) пройшла, як і вся антична культура, замкнутий цикл від зародження до розквіту, а через нього до занепаду і загибелі. У Стародавній Греції філософія стала професією, а слово інструментом впливу на людей і їхні вчинки.

Народження європейської філософії пов'язане з енергетичною підйомом і зусиллям людської думки, про яких залишилася пам'ять як про «семи мудреців». «Сім мудреців» - видатні мислителі ранньої античності. Згідно з Платоном, це - Фалес з Мілета, Клеобул з Ліндос, Хілон з Лакедемона, Солон з Афін, Піттак з Мітілени, Періандр з Корінфа і Біас з Прієни.

6.Філософія Аристотеля

"Аристотель (384 р. до н.е. - 322 р. до н.е.) - учень Платона, який відійшов від багатьох фундаментальних положень платонізму і створив свою філософську школу (Лікей).

Основоположник багатьох наук - логіки, психології, естетики і т.д. Вчення Арістотеля справило величезний вплив на подальший хід розвитку європейської філософії."

Рідне місто Арістотеля - Стагіра, поліс, розташований на північно-заході Греції. Прийшовши до Афін і ставши «академіком». Аристотель виявив незвичайний філософський і науковий дар. Але Аристотель виявився непокірним учнем. Його розбіжності з учителем пояснювалися насамперед тим, що в образі Арістотеля повністю відсутні риси пророка і релігійного вчителя. До вчення Платона він поставився як до концепції, яка описує світобудову, а не як до спроби подолання зла, що панує у світі; тому-то він не міг не виявити в ній багатьох неясностей і протиріч.

Головний його праця - Метафізика - представляє собою, строго кажучи, не написаний ним текст, а конспекти лекцій філософа, зроблені його слухачами. Тому не слід дивуватися численним суперечностям і повторам, що зустрічається в них назву Метафізика (у перекладі з грецької - після фізики, під фізикою в Стародавній Греції малося на увазі природознавство) отримала в силу абсолютно випадкового обставини. У I ст. до н.е. коментатор творів Арістотеля Андронік Родоський розбирав його рукописи і слідом за природничонауковими творами виявив трактат з філософії.

Таким чином, вираз «після фізики» не виражає ніякої філософської концепції. У дійсності те, що згодом стали називати метафізикою, є не остання, а перша філософія. Вона передує всякому іншому знанню і утворює його основу.

Цю першу філософію Аристотель визначає як науку «про причини і начала», або як науку про «сущому як такому».

За твердженням Гегеля, Аристотель вперше робить філософію науковою, здійснюючи умогляд у формі спекулятивних понять. Однак частини філософської науки розташовуються їм не системно, їх зв'язок як би «запозичується з досвіду».

Матерія й початок руху виражають поняття можливості, а форма й мета - поняття дійсності, при цьому матерія і мета суть абстрактно загальне, а форма й початок руху - конкретне.

7.Філософія Платона

"Платон народився у 427 році до н. е.. в аристократичній родині. Як і всі представники аристократів, Платон виховувався в сім'ї в презирстві до фізичної праці і торгашества, але багато часу приділяв гімнастики, боротьби, верховій їзді. Великої фігурою, відмінним торсом молодий Платон нагадував борця. Коли Сократ побачив Платона, він дав йому прізвисько «Платон», що означає «широкоплечий», «ширина». Так Аристокл став Платоном. Заняття спортом не заважали йому захоплюватися музикою і живописом, драматургією та поезією. Платон настільки увірував у свої таланти, що

навіть наважився писати трагедії і комедії. Одну з його трагедій навіть хотіли ставити на сцені. Однак коли Платон познайомився з Сократом, йому здалося нікчемним все, що він написав, і він спалив свої поетичні та драматичні опуси. До наших днів дійшло лише 25 поетичних епіграм молодого Платона. Сократ - це сонце, навколо якого обертається і міцніє думка Платона."

Через деякий час після смерті вчителя Платон придбав в афінському передмісті сад, де влаштував школу, яка стала називатися Академією на честь героя Академа. У цій школі Платон провів решту життя. Він помер в глибокій старості, у віці вісімдесяти років. Сама школа з її традиціями проіснувала майже тисячу років і була закрита тільки в 529 р. імператором Юстиніаном.

У стародавніх грецьких матеріалістів світ складався з речей, реально існуючих. Кожен філософ-матеріаліст намагався знайти першооснову речей у воді, повітрі, вогні і т. п. Чуттєві речі існують, виникають і гинуть, змінюються, рухаються. Речі минулі. Їх можна пізнати. Наші знання у якійсь мірі є відображенням властивостей речей. У Платона світ речей також текучий, минулий. Однак є щось вічне, що визначає матеріальні явища. Це причини, які не можна сприйняти почуттями, але можна досягнути розумом. Ці причини є форми речей. Їх Платон називає ідеями. Платон наводить приклад з класом коней. Існують реальні коні в реальному світі, їм відповідає ідея коня в світі безтілесних. Як можна переконатися в тому, що ці ідеї існують? Звичайним способом - ніяк. Ідеї не можна помацати, їх не можна побачити, сприймати дотиком. Ідеї можна «споглядати» тільки розумом. Платон в одиничних речах виокремлювати загальне і переносить його в «занебесні» область. Так з'явилося ідеальне, нечувственне і навіть зверхпочуттєвій буття.

Платон вперше розділив філософів на дві течії в залежності від вирішення ними питання про природу істинного буття.

Якщо одні філософи (названі пізніше матеріалістами) вважають, що першооснови становлять природу, а душу, вони виводять з першопочатків, то для інших (названих пізніше ідеалістами), за словами Платона, «літературних уподобань і є душа, а не вогонь і не повітря, бо душа є первинною ... саме душа існує за природою ».

Сам Платон відносив себе до других. Душа рухає саме себе, вона «править усім, що є на небі, на землі і на морі за допомогою своїх власних рухів, назви яких наступні: бажання, розсуд, турбота, рада, правильне і помилкова думка, радість і страждання, відвага і страх, любов і ненависть ». Від душі відбуваються «вторинні руху тіл». Душа «пестує все і веде до істини і блаженства».

Душа і тіло, за Платоном, протилежні. Якщо тіло - темниця душі, то душа є безсмертною сутністю, яка вселилася в тілесну оболонку.

Світ ідей Платона, як піраміда, завершується ідеєю Блага. Ідея Блага «надає пізнаванню речей істинність», є причиною знання, вона подібно до Сонця, що дає народження, що сприяє зростанню і харчуванню, дає речам буття й існування. Благо проявляється в прекрасному і щирому, його важко досягнути людському розуму, але його можна досягнути через красу, домірність і істину. Ідея для Платона є зразок (парадигма) для речей, загальне поняття, сутність даного класу речей, причина, до якої прагнуть речі. Платон - прихильник телеологічного розуміння світу, він вважає, що всі процеси в світі доцільні, продумані Творцем. Моральність у філософії Платона залежить від якості душі людини, її поведінки.

Платон створює своєрідну утопію про кращому державному устрої. У діалозі «Держава» він ділить людей на три стани. До самим нижчим відносяться селяни, ремісники, торговці, які забезпечують матеріальні потреби людей. Друге стан складають варті (воїни). Управляють ж філософи. Цей вищий стан в утопії Платона. Перехід з одного стану в інше майже неможливий. Виходить, що одні люди тільки управляють, інші - тільки захищають і охороняють, а треті - тільки працюють. Для Платона, який живе у рабовласницькій державі, природно наявність рабства. Держава є втілення ідей, а люди виступають у вигляді іграшок, придуманих і керованих Богом.

8.Епікур – основоположник ідей гедонізму – народився у 341 році, а помер у 270 році до н.е. Приблизно у 306 р. до н.е. заснував філософську школу «Сад». Епікура вважали послідовником сократичної (етичної) філософії (читайте: “Філософія Сократа”). Гедонізм – життєва позиція, в основі якої лежить уявлення про насолоду, як мету людського існування.

Із творів Епікура збереглися 3 листа: до Геродота, до Пірокла та до Мененія, в яких описано його філософії гедонізму та навіть пояснення метеорологічних явищ. Також збереглась праця «Думки».

Епікур цікавився фізикою та етикою. У фізиці Епікур був послідовником Демокріта, який обґрунтував теорію атомізму. Для Епікура матерія була вічною. Епікур казав, що є нескінченна кількість атомів, а тому й світів. Епікур вважав, що атоми перебувають в постійному невпорядкованому русі і часто відходять від своєї звичної траєкторії.

За Епікуром, між атомами перебувають Боги, які від них залежать. Тим не менш, Боги у Епікура, перебувають у стані само блаженства, самоспокою. Концепцію Богів Епікура називають деїстичною.

Деїзм – вчення, згідно з яким Бог створив світ і «Пішов пити каву» (зі слів М.М. Якубовича)

Епікур вважав, що Боги вимагають пошани не через те, що вони можуть зробити щось з людьми, а через те, що вони по своїй природі – Боги і повинні вшановуватись.

Етика Епікура – Гедонізм

Своє етичне вчення, про гедонізм і не тільки, Епікур написав у праці «Думки». Основним оплотом гедонізму у Епікура стали такі слова:

«Насолода – єдине, що можна протиставити стражданню»

Давайте розглянемо трактування Епікуром насолоди, щоб зрозуміти основні засади гедонізму:

Сенс насолоди – не в самій насолоді, а в очищені від страждань.

Деякі насолоди призводять до страждань, тому вони не є істинними, в них немає сенсу життя.

Найголовніше – внутрішній спокій людини, в якому й є справжня, істинна насолода і сенс.

Епікур вперше говорить про проблему страху:

Людина від природи чогось боїться.

Людина надто багато вигадує і цим псує собі життя (прикладом наводиться страх смерті). Епікур вважав, що після смерті людина втрачає тіло і більше не може страждати в тілесному сенсі.

Більшість людей, за Епікуром, бояться не самої смерті, а її причини.

Людина дарма боїться за своїх близьких, адже вони теж смертні – і це природно.

Єдине, що ми можемо протиставити смерті, за Епікуром – це життя.

Після смерті людина втрачає весь світ.

Страждання у житті рівноцінні кількості насолоди в житті.

«Ми даремно боїмося смерті, бо коли її немає, то є ми, а коли вона приходить, то нас уже немає», – Епікур

Також Епікур вводить власний ідеал мудреця:

Мудреці – не розумніші одне за одного;

Мудрець повинен бути аполітичним і жити в маленькому містечку;

Він не прагне завести собі сім'ю, але це не головне;

Проводить спокійний спосіб життя;

В дечому є аскетичним

Висновок:

Філософія Епікура в цілому є достатньо аргументованою та чіткою. Ідеали гедонізму Епікура – далеко не ті, що сформувались у пізніших трактуваннях гедонізму.

Епікур – видатний античний філософ, вів високо достойний спосіб життя. Через злу іронію долі в Середньовіччя і наступні епохи (Читайте: “Філософія Середньовіччя“) Епікур, був перетворений у знакову фігуру алкоголізації. Зусиллями фальсифікаторів теоретик насолоди (чистого гедонізму) перетворився в ідеолога алкогольних насолод.

Сьогодні ж, людина, яка веде спосіб життя Епікура, на побутовому рівні однозначно вважалась би непитущою.

Семінар 3

1. Історичні передумови появи філософії Нового часу та її загальноспрямованість.

В Новий час матеріалізм виникає спочатку в Англії. Він був представлений поглядами таких філософів: Ф.Бекон, Т.Гоббс, Д.Локк та ін.

Матеріалізм цього часу - це не стихійний матеріалізм старо-давнього світу, а матеріалізм, який спирався на великі досягнення природничих наук. Розвиток буржуазного укладу, нових продуктивних сил обумовив значний прогрес механіки, математики, хімії, медицини, експериментальної біології. Новий лад вимагав нових конкретних знань, тому бурхливий розвиток наук об'єктивно підвів до вивчення світу із його конкретності, в деталях. Цей спосіб мислення приніс багато користі, він сприяв розквіту конкретних наук, вів до нагромадження оптичного матеріалу. Але абсолютизована, перетворена в звичку, перенесена з природознавства в філософію потреба "зупиняти" історичний процес, розглядати його по частинах привела до історичної обмеженості цього часу - пізнання метафізичного способу мислення. Тому весь матеріалізм ХУІ-ХУІІІ століть носив переважно метафізичний характер. Це була перша ознака філософії того часу. Якщо і були якісь діалектичні здогадки, то вони були все ж в рамках діалектики руху, а не розвитку. Але якщо потреби практики вимагали нових знань, то це об'єктивно вело до необхідності узагальнення їх, до розвитку теорії, в току числі і філософії, і перш за все таких її розділів як теорія пізнання, методи пізнання тощо. Тому другою характерною ознакою розвитку філософії Нового часу було те, що саме в цей час складаються два неначе протилежні, але взаємообумовлені напрями в теорії пізнання - емпіризм і раціоналізм.

Емпіризм /з грец.- досвід/ - це такий філософський напрям, який визнає чуттєвий досвід основним і єдиним джерелом і змістом знання. Емпіризм ХУІ-ХУІІІ ст. сформувався як матеріалістичний емпіризм, тобто такий, який стверджує, що чуттєвий досвід об'єктивно відображає навколишній світ. Пізніше з'являється суб'єктивно-ідеалістичний емпіризм, тобто такий, що визнає єдиною реальністю суб'єктивний досвід /Берклі, Юм/.

Раціоналізм /з грец.- розум/ - філософський напрям, який визнає розум основою пізнання і поведінки людей. Раціоналізм протистоїть як Ірраціоналізму /наприклад, інтуїтивізму/, так і емпіризму. Принцип раціоналізму поділяють /чи підтримують/ як матеріалісти /Спіноза/, так і ідеалісти /Лейбніц/. Родоначальником раціоналізму є дуаліст Декарт.

2. Характеристика діяльності основних філософів цієї епохи

Френсіс Бекон /1561-1626 рр./ - родоначальник нової форми англійського матеріалізму і всієї тогочасної експериментальної науки; саме він сформулював поняття матерії як вираз природи і нескінченної сукупності речей; матерія, за Беконом, перебуває у русі,

Під яким він розумів активну внутрішню силу, "напругу" матерії і назвав 19 видів руху. Рух і спокій Бекон вважав рівноправними властивостями матерії, що ставило його та інших філософів перед важко вирішувальною проблемою: як, яким чином абсолютний спокій перетворюється на рух і навпаки.

Раніше ми говорили про те, що Бекон обґрунтував, теорії пізнання принцип емпіризму. З цього принципу він виводить пріоритет індуктивного методу і фактично стає його фундатором. Він глибоко дослідив характер індуктивного методу наукового пізнання: отримання загальних положень, загального знання про світ шляхом вивчення різноманітних індивідуальних речей та їх властивостей. Бекон визначив також систему "ідолів", тобто видимих і невидимих перешкод в процесі пізнання істини /ідоли роду, печери, театру та ринкової площі/.

В його творах можна побачити новий підхід до питання про мету пізнання. Його знаменитий афоризм "Знання - сила" виражав ідею високої ролі експериментальної науки, яка приносить людині практичну користь.

Бекон не заперечував існування Бога. Він визнавав, що Бог створив світ, але в подальший час перестав втручатися в його справи. Отже, він визнавав існування двох істин: божественної і світської.

У поясненні природи суспільства Бекон був ідеалістом і виступав прибічником абсолютної монархії, багато писав про розвиток торгово-промислових прошарків суспільства того часу. Головною роботою Ф.Бекона, є "Новий Органон" .../1620 pp./ /ніби на противагу основної роботи Арістотеля - "Органон"/. - ЖЕНЯ

Рене Декарт /1506-1650 pp./ - видатний французький філософ, фізик, математик, засновник раціоналізму. Основні роботи Декарта - "Рассуждение о методе", "Метафизические размышления", "Начала философии" та ін.

В історії Нової філософії Декарт займає особливе місце як творець дуалістичного філософського вчення. Він побудував свою філософську систему на основі визнання одночасного самостійного існування свідомості і матерії, душі і тіла. "Світ, стверджував Декарт, - складається з двох незалежних субстанцій - духовної і матеріальної". Атрибутом духовної субстанції вважав мислення, а матеріальної - протяжність в довжину, вишину і глибину. Людина, за Декартом, це механічне поєднання цих двох субстанцій.

Цей дуалізм субстанцій не давав змоги вирішити проблему пізнання світу. І справді, хіба можливе пізнання, якщо обидві субстанції незалежні одна від одної. Тому Декарт вимушений ввести в свою теорію пізнання третю субстанцію - Бога, який обумовлював їх єдність.

Єдино правильним методом пізнання Декарт вважав раціоналізм і дедукцію, тобто виявлення конкретних істин із загальних посилянь-принципів, які вічно і апіорно існують в розумі.

Концепція раціоналізму включав в себе два елементи: це уявлення про розум як вищий спосіб досягнення істини /розум всемогутній і непогрішимий, вважав Декарт/; і друге: правильно розуміючи якісну відмінність раціонального пізнання від чуттєвого, Декарт перебільшував можливості раціонального пізнання, відривав його від емпіричного ступеню, як єдиного джерела інформації про світ і цим штовхав раціоналізм до ідеалізму, визначаючи існування особливого, чисто раціонального джерела знань.

Намагаючись очистити дедуктивний метод від схоластичного формалізму, але не розуміючи ролі практичної діяльності в формуванні змісту логічних понять, Декарт розробляє вчення, згідно з яким вихідними поняттями для дедукції всіх наукових знань повинні бути "вроджені ідеї". Вони, на думку Декарта, скриті в глибині інтелекту і можуть бути усвідомлені тільки інтуїтивно. Якщо основні принципи знання визнати вродженими, то знову ж таки виникає перешкода на шляху вирішення питання про пізнання світу, що постійно розвивається. - МАКС

Значний внесок в подолання дуалізму Декарта зробив Бенедикт Спіноза /1632-1667 рр./. З точки зору Спінози світ - це нескінченна природа, матеріальна субстанція /від лат. - сутність, основа/, яку він також називає Богом. Поняття Бог Спіноза вживає не буквально, воно є своєрідним теологічним прикриттям матеріалізму. Субстанція, тобто матерія, є причиною самої себе, має безліч властивостей. Вона вічна і незмінна, їй властива ідея збереження. Субстанція - це те, що не потребує для свого існування чогось іншого - бога, духу і т.п. Поняття субстанції Спінози є дуже цінним у його філософії, воно відіграло велику роль у подальшому розвитку наукової філософії.

Велике значення для подальшого розпитку філософії мало вчення їаїдеїзму Спінози. Згідно з їей бог не існує окремо від природи, а розчиняється в ній. З цього логічно випливала атеїстична думка про те, що пізнання світу йде не через пізнання бога, а через пізнання самої природи. Тобто Спіноза закликав не до богослов'я, а до наукового пізнання світу. Виходячи з ідеї існування єдиної субстанції, Спіноза помилково стояв на позиціях гілозоїзму, тобто такого вчення, що допускає наявність мислення у всієї матерії, в тому числі і неживої. Такої ідеалістичної точки зору дотримуються і зараз деякі дослідники природи, зокрема французький вчений, палеонтолог і філософ Тейяр де Шард. - ВЛАД

Джон Локк /1632-1704 рр./. Вклад Локка в розвиток матеріалізму пов'язаний перш за все з подальшою розробкою і обґрунтуванням принципу сенсуалізму. згідно з яким всі

людські знання мають чуттєве походження. Локк заперечував думку Декарта про "вроджені ідеї" і доводи, що людський розум від народження є "tabula rasa" - тобто чиста дошка. Все, що ми знаємо, це результат впливу зовнішнього світу, це результат виховання і освіти.

Визнаючи досвід як джерело знань, Локк цей досвід поділяв на внутрішній і зовнішній: внутрішній - це джерело знань про внутрішній світ людини; зовнішній - це джерело постачання інформації про об'єктивний світ.

Локк відривав внутрішній досвід від зовнішнього і цим робив значну поступку ідеалізові.

Характеризуючи матерію, Локк вчив, що матеріальним тілам світу властиві лише кількісні особливості, заперечував якісну різноманітність матерії і не визнавав, що матерія невичерпна не тільки кількісно, але й якісно.

За Локком тіла відрізняються одне від одного лише за розміром, за фігурою, рухом чи спокоєм. Ці якості він називав первинними. Такі якості як колір, смак, запах, звуки - вторинні, вони є суб'єктивними і непритаманними матеріальним тілам. Це теж була поступка ідеалізму, що свідчить про непослідовність філософських поглядів Локка. - ДИМА

До когорти англійських філософів Нового часу належить також Томас Гоббс /1588-1679 рр./, представник матеріалізму і номіналізму. Він вважав, що реально існують тільки одиничні речі, а загальні поняття - це лише імена речей. Тому всяке знання має своїм джерелом досвід, але досвід двох типів: один - це результат сприйняття, другий - це знання про імена речей. Джерелом другого досвіду виступає розум. Критикуючи вчення Декарта про існування вроджених ідей, Гоббс в той же час заперечував існування субстанції, бо був номіналістом і не визнавав реальності загальних понять. У нього на перший план висувається механічне тлумачення реальності, жива чуттєвість перетворюється в нього на абстрактну чуттєвість геометра, світ - це геометричне місце точок, площин і тіл. Людина - це машина з природними властивостями. Держава це "Левіафан"- чудовисько, яке керує людськими долями. Свобода - це перш за все відсутність опору, а не "сутнісна сила" людини. - РУСЛАН

Змістовною і діалектично спрямованою є філософія німецького філософа-ідеаліста Готфріда Вільгельма Лейбніца /1646-1716 рр./, великого математика і логіка.

Якщо Ф.Бекон розробляв вчення про "одномірність" субстанції, Декарт - про "двомірність" /матеріальну і духовну/, то Лейбніц відстоював множинність субстанцій,

які складаються з сукупності животворних атомів-монад. Всі монади рухомі і взаємопов'язані, підлягають богом встановленій гармонії. Як і багато інших філософів, він виступав за раціональне пояснення світу, вірив в існування вроджених ідей. Його нездійсненою мрією було намагання створити всезагальну людську логіку, яка могла б звільнити світ від конфліктів та не бажаних протиріч.

Потрібно також зазначити, що матеріалістичні ідеї XVIII століття зустрічали великий опір з боку ідеалізму та релігії. В цей період починає розвиватись і посилюватись суб'єктивний ідеалізм. Найбільш відомими виразниками суб'єктивного ідеалізму цього часу були два англійські мислителі - Берклі та Юм. - ДИМА

Джордж Берклі /1684-1753 рр./ виступив з обґрунтуванням суб'єктивного ідеалізму. Він категорично відкидав існування матерії і стверджував, що речі існують по стільки, по скільки вони сприймаються почуттями. Весь світ, за Берклі, це комплекс відчуттів, які вкладені в нас богом. - РУСЛАН

Цю ж суб'єктивно-ідеалістичну концепцію розвивав і Девід Юм /1711-1776 рр./, але іншим шляхом. Він стверджував, що людина не може вийти за межі своїх відчуттів і не може встановити, що лежить в основі речей - дух чи матерія, не може довести, що між предметами і явищами існує причинно-наслідковий зв'язок. Пізнання у Юма ґрунтується на основі пристосовництва до потоку явищ, до набуття певних звичок та інстинктів. Таким чином, філософія Юма є не стільки суб'єктивно-ідеалістичною, але й агностичною. – ВЛАД

3. Філософія Просвітництва та метафізичний матеріалізм

Просвітництво - культурно-історичний термін /вперше використали Вольтер і Гердер/, що відбиває певну епоху розвитку людства, сутність якої полягає в широкому використанні розуму для суспільного прогресу. Просвітництво є продовженням гуманістичних тенденцій XIV - XV ст., але відрізняється більшим раціоналізмом і критичністю. Головним прагненням просвітників було знайти шляхом діяльності людського розуму природні принципи суспільного життя. З цієї точки зору було піддано гострій критиці всі наявні форми і відношення людей в сфері права, моралі, економіки, політики тощо. Під впливом просвітництва розпочались реформи в деяких країнах західної Європи, які сприяли створенню і розбудові громадянського суспільства.

Вважається, що Просвітництво виникло в Англії під впливом ідей Д.Локка /1632-1704 рр./, який створив вчення про державу, владу і право. Локк власне і розробив концепцію так званого громадянського суспільства, згідно з якою люди утворюють державу тому, що природний стан людини ненадійний. Мета утворення держави - збереження свободи

і власності. Локк вперше висунув ідею про необхідність розподілу державної влади. Французьке Просвітництво порушує проблему вдосконалення суспільства шляхом реформ. Велике значення мали твори Ш.Монтеск'є /1689-1755 рр./, зокрема його "Перські листи" та "Дух законів", де він методом порівняльного аналізу описує типи державного устрою. Загалом Монтеск'є висував ідею величезного значення географічного фактору /територія, клімат, родючість землі і т.п./ в розвитку суспільства. Але він не заперечував ролі способу життя, способу виробництва. Монтеск'є проголосив ідею загального миру. Ф.Вольтер /1694-1778 рр./ в своїх творах "Кандід", "Філософський словник" та ін. висував ідеї, спрямовані проти феодалізму та кріпацтва, він боровся проти церкви, релігійної нетерпимості, фанатизму, деспотії. Вольтер - рішучий прибічник рівності громадян перед законом, але треба звернути увагу на те, що він вважав неминучим поділ людей на багатих і бідних. Певний час мислитель визнавав за можливе поліпшити життя людей за рахунок так званого "освіченого монарха", тобто вченого, розумного і справедливого царя чи імператора, але наприкінці свого життя схилився до того, що найкращим державним устроєм є республіка. Він залишився переконаним в неминучості суспільного прогресу. Блискучий полеміст і талановитий письменник Ж.-Ж.Руссо /1712-1778 рр./ написав праці "Про суспільний договір", "Еміль, або про виховання" та інші, де торкається питань розвитку цивілізації, держави, моралі, розмірковує над проблемами соціальної нерівності та виховання. Критика ним наявних порядків відрізнялась яскравістю стилю і різкою силою слова. Взагалі Руссо помітно схиляється до насолоди і намагається уникнути страждань. Цивілізація, твердить він, псує людину, погіршує її природні якості саме завдяки своїй раціоналізованості, поміркованості. Розподіл праці, який має величезне значення для прогресу, не тільки благо, але й зло, оскільки людина втрачає цілісність. Звідси вже крок до визнання проблеми відчуження людини в суспільстві. У вихованні Руссо спирався на чуття людини, звертався до її щирого серця. В цьому він вбачав можливість збереження і розвитку справді людських відносин у суспільстві. Він рішуче виступає проти соціальної нерівності, вимагає свободи і забезпечення повноти юридичних прав.

4. Французький матеріалізм XVIII ст.

Французький матеріалізм XVIII століття має багато спільного з філософією Просвітництва, але йому властиві й відмінні риси. Насамперед його відрізняє одностайно матеріалістична спрямованість в поглядах на природу. Матерія існує об'єктивно, пов'язана з рухом, вказував Ж.Ламетрі /1709-1751 рр./. Природа являє собою сукупність різних форм руху матеріальних часточок. За Гольбахом /1723-1789 рр./ існує рух матеріальних мас (атомів), а також енергетичний, матерія існує в просторі і в часі. Треба звернути увагу на те, що матерія тлумачиться в чисто механічному плані, тобто як сукупність часточок речовини /атомів/. Разом з тим, філософи заперечують будь-яку роль бога в існуванні і русі матерії. Французькі матеріалісти спробували вирішити питання про по-ходження свідомості, спираючись на принцип загальної чуттєвості матерії /гілозоїзму/. К.Ламетрі зробив спробу показати процес пос-тупового переходу від тварин до людини, показати їх

схожість і відмінність. В трактаті "Людина-машина" Ламетрі розкриває погляд на людину як своєрідний механізм, машину, що подібна годинниковому механізму. Людину відрізняє від тварин, вважав він, лише більша кількість потреб і, зрештою, більша кількість розуму.

П.Гольбах в своїй праці "Система природи" послідовно розвинув основні ідеї матеріалізму того часу. Він рішуче заперечує ідеї богослов'я, виступає проти ідеалізму. В природі, яка зводиться до роду атомів, діють механічні закони, що носять характер необхідності, отже, нема нічого випадкового. Зверніть увагу на те, що така позиція зветься механічним детермінізмом, оскільки закони руху і саме рух ототожнюються тільки з однією його формою - рухом механічним. Отже, що механіцизм з необхідністю призводить до метафізичних позицій, оскільки все багатство руху зводиться до переміщення часточок речовини. Це - спрощена, вузька картина світу. Але серед французьких матеріалістів Д.Дідро /1713-1784 рр./ дещо виходить за межі метафізичних позицій і стверджує елементи діалектики. В його поглядах помітна схильність розглядати все як таке, що розвивається. Світ безперервно зароджується і вмирає, він ніколи не стоїть на місці. Французькі матеріалісти висунули ряд цінних положень щодо суспільства, зокрема підкреслили роль людських потреб як могутнього джерела розвитку. Загальні інтереси обумовлюють зв'язки між людьми. К.Гельвецій /1715-1771 рр./ вказував на єдність особистого і суспільного інтересів. Людина - продукт, але разом з тим і суб'єкт суспільних відносин, несе за них відповідальність. Вони також наголошували на тому, що за допомогою розуму можна змінити людину. Мислителі вказували, що не існує такого способу правління, який би можна було визнати ідеальним: концентрація влади веде по деспотії, безмежна свобода - до анархії, розподіл влади послаблює її. Єдиний можливий засіб поліпшення суспільства і особливо моралі - просвітництво, виховання.